

SANKT HELENA

Deel 1: 'De gevangenschap van Napoleon'

Door: Octave Aubry, blz. 126 – 149

Dit gedeelte gaat over de reis met de Northumberland 7 aug tot 17 oktober 1815.

Letterlijk uit het Duits vertaald door Roel Vos in jan. 2003

NB. De aantekeningen staan steeds onder de pagina.

pag
126

Totdat Napoleon de Bellerophon verliet, werd hij als keizer behandeld. Op de Northumberland is hij staatsgevangene. Er wordt hem alleen nog maar die eer bewezen, 'die voor een generaal zijn voorgeschreven'. Admiraal Cockburn kent zijn opdrachten en houdt zich er streng aan. Onder hoffelijke vormen schuilen wantrouwen en kilte. Napoleon is eerst getroffen door deze verandering, over deze vernedering, waarbij men hem als excellentie tutoyeert, over de haast, die de officieren hebben om het hoofd te bedekken in zijn aanwezigheid. Dan legt hij zich er bij neer. "Laat ze mij noemen zoals ze willen", zegt hij tegen Las Cases, "ze kunnen mij niet beletten mijzelf te zijn."

Direct na aankomst brengt de admiraal hem in de salon en stelt hem voor aan Ross, de kapitein van het schip, tezamen met enige van zijn hogere officieren, dan kolonel Bingham (1) en enige heren, die men om een of andere reden bevolen had de inscheeping van Napoleon bij te wonen. Onder hen bevonden zich Lord Lowther en Mr. Lyttleton, beiden leden van het parlement en waarmee Napoleon zich zeer lang onderhield. "Mij op deze wijze gevangen houden," zei hij herhaaldelijk tegen Lyttleton, "bevlekt de eer en de vlag van Engeland."

Aantekening:

1. Sir George Bingham was bevelhebber over het 53^e infanterieregiment, dat ter versterking van het garnizoen van Sint-Helena diende. Op het eiland had hij het bevel over alle troepen. Hij had zich in de Spaanse Oorlog onderscheiden. Napoleon vond hem vanaf het eerste moment sympathiek.

¹²⁷ "Wij zijn tegenover u geen verplichtingen aangegaan, het belang van Engeland vereist, dat men u elke mogelijkheid om naar Frankrijk terug te keren, ontnemt." (Lyttleton)

"Misschien is dat wat u doet dapper. Grootmoedig is het niet. U handelt als een kleine aristocratische macht, niet als een grote vrije staat! Ik ben gekomen om mij in uw land te vestigen; ik wilde daar als eenvoudig burger leven..." (Napoleon) Lyttleton bracht daar wat verlegen tegen in, dat Napoleon in Frankrijk nog vele aanhangers had, vroeg of laat zou hij hun oproep volgen als men hem zo dicht in de buurt van Frankrijk liet.

"Nee, nee", zegt Napoleon zeer levendig, "mijn loopbaan is geëindigd." (1)

Op het ogenblik dat men de zeilen hijst, vaart een wachtkotter tegen een bark aan, waarin zich een vrouw met haar kind en een bediende bevinden. Zij hebben de gevaarlijke bootreis ondernomen om de keizer te zien. De bark gaat zeer snel ten onder. Boten worden uitgezet, moeder en kind worden gered, maar de bediende blijkt verdwenen. Dit ongeluk maakt grote indruk op Napoleons gevolg.

Aantekening:

1. uit: Lyttleton: Enige opmerkingen over de aankomst van Napoleon aan boord van de Northumberland, Londen, 1836.

We verwijderden ons hier zeer ver van het verslag van Montholon. Een niet-gepubliceerde brief van Cockburn aan zijn zuster Polly, gedateerd 9 augustus 1815, bevestigt Lyttletons verslag over Napoleons gedrag. "Hij uitte zich meteen zeer heftig over de onrechtvaardige behandeling, die hij van onze regering ondervond. Maar toen hij merkte dat zulke redematies door mij slecht ontvangen werden, hield hij daarmee op. Ik moest mij sterk vergissen of het mij niet gelukt zou zijn deze rebelse heer een toontje lager te laten zingen, zodat hij niet meer op de gedachte zou komen mij of iemand anders nog te ergeren. Ik heb me ingespannen om hem en zijn volgelingen duidelijk te maken dat zolang hij niet vergeet dat hij mijn gevangene is, ik niet vergeten zal dat hij mijn gast is, waarmee hij zich van zijn kant verzekerd weet van alle respect en hoffelijkheid, die ik hem, normaal gesproken, kan bieden." (Bibliotheek Thiers, deel 21).

- ¹²⁸ Nu wordt het anker gelicht (1). Het ratelen van de ankerketting overstemt alle gepraat. De Fransen betrekken hun kwartieren. Ze zijn minder goed ondergebracht als op de Bellorophon. De Northumberland is weliswaar groot, maar hij is zo haastig uitgerust, zo zwaar beladen en er zijn zoveel mensen aan boord (2), dat kapitein Ross (3) zich tijdens de gehele tocht tevergeefs inspant om orde te scheppen en het ergste gedrang weg te nemen. Het ontbreekt in Plymouth ook aan tijd om het schip fris te schilderen. Dat wordt tijdens de tocht ingehaald en dat betekent voor de reizigers nog meer ongemak. Op het eerste dek achter de bezaanmast heeft men in de kajuit meerdere kamers ingericht. Ten eerste een grote ruimte, die de gehele breedte van het schip beslaat, deze dient als eetzaal. Daar achter een ietwat kleinere salon tussen twee hutten van elk twaalf vierkante meter. Die aan bakboord is van de keizer, die aan stuurboord van de admiraal. Omdat Napoleon het erover heeft de salon als werkkamer in beslag te nemen, geeft de admiraal hem via Bertrand te verstaan dat "deze ruimte ten behoeve van alle officieren tezamen is en dat de keizer alleen zijn hut voor zich alleen heeft." (4)

Aantekening:

1. De Northumberland kruiste nog op 8 augustus al wachtend op de overige leden van het eskader op de hoogte van Plymouth. Toen op 9 augustus alle schepen, behalve de Weymouth, bij elkaar waren, zeilde het eskader bij noorderwind en tamelijk mooi weer weg. (Napoleon's last voayge, Diary of Sir George Cockburn, blz. 9)
2. 1080 personen, waaronder twee compagnieën en de officieren van het 53^e infanterieregiment, dat op Sint-Helena gestationeerd is.
3. Charles Bayne Ross (1778 – 1849), zwager van Cockburn, had aan diens zijde aan de verovering van Washington meegewerkt.
4. Napoleon's last voayge, Diary of Sir George Cockburn, blz. 8. De admiraal voegt er nog aan toe: "Napoleon heeft dit bevel gehoorzaam en niet met tegenzin aanvaard."

- ¹²⁹ Onder de hut van Cockburn zijn in een nog kleinere ruimte de Bertrands samen geperst; de opperhofmaarschalk en zijn vrouw, een kamermeisjes en vier kinderen (1). De Montholons krijgen de hut van Glover, Cockburns secretaris. Een dik kanon staat midden in deze ruimte en is zeer hinderlijk. Gourgaud en de beide Las Cases huizen in verstikkende hutjes. Gourgaud slaapt zoveel mogelijk in de salon of op het voordek. Omdat geen van hen op zo'n lange zeereis is voorbereid, ontbreekt het hen aan het hoognodige, zelfs aan ondergoed. Zij hadden in Plymouth gevraagd dat te mogen kopen, maar die wens werd niet ingewilligd. In Napoleons hut heeft men een hangbed aangebracht, dat bij het slingeren van het schip stabiel blijft. Hij maakt er geen gebruik van, geeft de voorkeur aan zijn ijzeren veldbed met groene voorhang en met een met zijdevlokken gevuld matras. Marchand, die als een hond op de vloer op een deken slaapt, heeft aan de houten wanden enige portretten opgehangen. (2).

Omdat hij aan het bivak is gewend, lijdt de kiezer niet door het gebrek aan comfort. Voor hem is alleen belangrijk dat hij zijn waardigheid, zijn titel behoudt. Omdat men hem deze titel, door een paus bekroond en die sinds tien jaar in alle Europese protocollen opduikt, ontzegt en hem als een opstandige generaal voorstellen en behandelen wil, is hij vastbesloten zijn keizerdom uitsluitend door zijn optreden daadwerkelijk te demonstreren.

Aantekening:

- 1 Drie kinderen van de Bertrands en een kind van het kamermeisje. De hut was eigenlijk van Ross, die ze aan Bertrand afstond. Mme Bertrand sliep in een van de veldbedden van keizer. Hij had haar die gegeven. (Warden: Lettres written on board H.M.S. Northumberland and at Saint-Helena, pag. 30).
- 2 De bedienden van de keizer huisden in een kanonnenhok. "Zij verzamelden zich daar", vertelt Ali, "bij alle maaltijden en zagen af van de uien en het pekelvlees dat men hen voorzette."

- 130 Tevergeefs hoopt men hem tot de naam Bonaparte terug te dringen, hij zal altijd en eeuwig in zijn leven tot de laatste ademtocht Keizer Napoleon zijn. Gedurende de eerste avonden verdroeg hij nog de lange duur van de diners. Op de vierde dag (op 10 augustus) (1) staat hij voor het einde van de maaltijd op en gaat, gevolgd door Bertrand en Las Cases wandelen op het dek. De admiraal is beledigd (2), des te meer omdat hij zichzelf zo vriendelijk vindt, omdat op zijn bevel ook de andere Engelsen aan tafel uitsluitend Frans spreken. Ook heeft hij zich ingespannen Napoleon spijzen voor te zetten, die hij lekker vindt. Geërgerd valt hij tegen de Engelse tafelgenoten in de volgende woorden uit: "De generaal heeft waarschijnlijk Lord Chesterfield niet gelezen?" (3). Waarop Mme Bertrand, roodwordend van woede, hem snel terecht wijst: "Vergeet u niet heer admiraal, dat u met de man te doen heeft, die heer van de wereld was en dat koningen vochten om de eer aan zijn tafel toegelaten te worden." Cockburn bezint zich: "Verdorrie, dat is waar", zegt hij. Hoezeer de Engelse zeeman ook tegen Napoleon vooringenomen is, het ontbreekt hem toch niet aan redelijkheid. En hij mag dan een ruwe klant zijn, hij wil de ongelukkige toch niet vernederen.

Aantekening:

1. Las Cases en Montholon zeggen dat deze scene zich afspeelt op de eerste avond (7 augustus). Het dagboek van de admiraal, dat niet op effectbejag uit is en over het algemeen een betrouwbaar verslag is, betrapt ze hier op een leugen. Op de 8^e, de 11^e en de 12^e nam Napoleon niet deel aan de gemeenschappelijke maaltijden, omdat hij zeeziek was.
2. "Het is duidelijk", schrijft de admiraal, "dat hij nog steeds de monarch wil spelen, maar dat zal ik niet toelaten."
3. Daarmee beschuldigt hij de keizer van een grote onbeleefdheid.

- 131 Vanaf nu worden die langdurige maaltijden, die de keizer vermoeien, bekort. Hij (Cockburn) laat hem de koffie serveren als de anderen nog met het vlees bezig zijn. En als de keizer de tafel eerder verlaat, staat hij op en blijft staan tot zijn gast de deur uit is (1). Tijdens het begin van de reis, als het met moeite samengestelde eskader door Het Kanaal de Atlantische Oceaan tracht te bereiken, is het stormachtig weer met een hoge zeegang. Net als het grootste deel van de Fransen lijdt Napoleon hieronder. Hij blijft voormiddags in zijn slaapkostuum in zijn hut, ontvangt O'Meara, laat een van zijn officieren, het liefst Las Cases, roepen, vraagt naar de laatste nieuwtjes aan boord, naar de geografische positie, of men andere schepen ziet, dan gaat hij in zijn enige leunstoel zitten en leest. Tegen drie uur kleedt hij zich aan en gaat naar de salon, waar hij met Gourgaud, Bertrand of Montholon net zolang schaakt, totdat de admiraal binnenkomt en hem meldt dat het diner klaar is (2).

Aantekening:

1. Las Cases: "De deur was vierkant" , vertelt Ali, "in het midden van de salon zaten de keizer en de admiraal. Deze zat rechts van de keizer, links zat Mme Bertrand. Links naast de admiraal volgde Mme Montholon. Verder waren bij het diner aanwezig: kapitein Ross, kolonel Bingham, Mr. Glover, dr. O'Meara en dr. Warden, de scheepsarts, de klerk Rennell, daarnaast dagelijks een officier van het 53e regiment, een marine-officier of een midshipsman. "De voeding" , schrijft Mme de Montholon, "was goed en ruim voldoende." Het diner begon om vijf uur 's middags.
2. De Northumberland, een schip met 74 kanonnen, voert de admiraalsvlag. Daarachter volgen, vaak door de wind uit elkaar gedreven, het fregat Havannah, kapitein Hamilton; de transportschepen Ceylon en Bukephalus met het 53^e regiment aan boord; de brikken Zenobie, Zephyr, Redpole, Ikarus, Ferret en twee transportschepen ten behoeve van de proviand (Lowe Papers) . De Peruvian was naar Guernsey gestuurd om daar Franse wijn te halen. Hij moest zich bij Madeira bij het eskader voegen.
3. Zowel Bingham als Glove vermelden, dat hij met veel trek at, weinig groente nam en liever met de handen dan met de vork at. Hij dronk uit een beker Bordeauxwijn met water aangelengd.

¹³² Tijdens het eten geeft hij zijn richting aan de gesprekken. Als hij zich tot een officier richt die geen Frans spreekt, zoals Ross, dient Las Cases als tolk. Het meest onderhoudt hij zich met de admiraal. Ze praten dan tamelijk luid, hoofzakelijk over marine vraagstukken, hoewel het ook vaak voorkomt, dat hij over zijn veldtochten vertelt. Maar omdat hij toch vooral in het heden belang stelt, maakt hij vergelijkingen tussen de Engelse en de Franse marine, wijst op zijn inspanningen die laatste weer tot bloei te brengen, roemt de door hem ondernomen arbeid ter verdediging van de kusten, herinnert aan zijn grootse zeeproject. Het Verdrag van Parijs, zo legt hij uit, had zijn werk vernield: "Als Lodewijk de 18^e de uitspraak dat hij zijn kroon te danken heeft aan de prins-regent, werkelijk heeft gedaan, dan zou dat de waarheid gemakkelijk verklaren: ik dank de heerschappij over de zee aan de Graaf van Artois, die op aandringen van Talleyrand, zonder noodzaak de opoffering van de mooiste eskaders, die Frankrijk ooit bezat, heeft ondertekend." Vaak beperkt hij zich tot vragen over de route, die het schip neemt, over de volksstammen in Afrika, over de handel van China en India. Na het diner gaat het tot aan de schemering op het voordek op en af, meestal begeleid door Las Cases en Bertrand, als de laatste tenminste niet bij zijn vrouw blijft, die de zeereis bijzonder slecht verdraagt. Hij vertelt dan ongedwongen over het begin van zijn leven, over zijn familie, over zijn eerste successen. Ook over Waterloo spreekt hij. "Aah, kon ik nog eenmaal vanaf het begin beginnen" , mompelt hij. Bijna elke avond komt de admiraal er ook bij en de keizer eindigt zijn dekwandeling in zijn gezelschap.

¹³³ Af en toe wenst hij alleen te zijn en gaat hij op een van de achterste kanonnen (1) zitten, aan de linkerkant van het schip, onbeweeglijk naar de horizon kijkend. Niemand waagt het dan zijn gedachten te verstoren. Na het vallen van het duister gaat hij naar de salon terug en stelt voor te 21-en (2). Dat is zijn lievelingsspel, dat al in Malmaison tijdens Het Consulaat in de mode was. Hij heeft er plezier in het geluk uit te dagen. Elke keer zet hij een goudstuk in en laat de winst oplopen, totdat hij verliest. Zo verliest hij regelmatig 10 tot 20 napoleons. Eenmaal echter, wint hij zeshonderd francs van de admiraal en houdt er dan mee op, omdat Cockburn laat merken niet verder te willen spelen. Een analyse van deze partij toont aan dat Napoleon met het doorzetten van deze techniek tegenover partners, die zulke hoge inzetten kunnen doen, 60.000 gouden Louis gewonnen zou hebben.

Als men zich over de lange duur van deze geluksserie verwondert, merkt een Engelse officier op dat het vandaag immers de 15^e augustus is, de verjaardag van de keizer (Las Cases). Hij is 46 jaar oud. Na zo'n leven pas 46 jaar! 's Ochtends heeft hij in zijn hut alle Fransen achter elkaar ontvagen.

Aantekening:

1. Dit kanon, het is steeds hetzelfde, werd door de matrozen met bijzondere aandacht gepoetst. De midshipsmen noemden dit het kanon van de keizer.
2. Gewoonlijk speelde hij met Cockburn, Ross, Bingham, Bertrand, Las Cases, en Gourgaud. Daarbij kwamen de beide dames (die Gourgaud niet noemt) en Glover, de secretaris van de admiraal. Glover verloor zeer veel. Gourgaud, die meer geluk had, leende hem geld. Ook aan Mme Bertrand en Montholon leende hij menigmaal. Op zondag werd er in verband met de Engelse gewoonten niet gespeeld.

134 Ze brachten hem hun gelukwensen. Eerst was hij verbaasd. Tijdens zijn laatste verjaardag was hij op het eiland Elba. Daar werd de 15^e augustus nog pompeus gevierd. Deze keer had hij slechts een kleine hofhouding om zich heen; enkele mensen, die hadden eraan gedacht en toen hij 's avonds opstond van tafel om zich aan dek te begeven, brachten ze een toast uit. Overigens deden de Engelsen hoffelijk aan deze toast mee.

De zee is rustiger geworden. Men komt meerdere schepen tegen. Doch, Cockburn vermijdt het om zich met hen in verbinding te stellen. De passagiers dromen voort. Een gerucht wordt verspreid: vier Franse schepen, zo wordt gezegd, zeilen naderbij om de keizer te bevrijden. Langzaam volgt de Northumberland, door zware deining gehinderd, zijn weg. Golven kletteren tegen haar romp en ze doorsnijdt ze scherp. Vaak volgt de keizer met zijn blik de lange blauwe met schuim omkranste strepen, de wonden van de zee, die zich pas sluiten als zij allang uit het blikveld zijn. Hij ziet het achterdeel van het schip hoog naar de hemel oprijzen en dan verbazingwekkend diep zinken in een hoek, die de wiskundige in hem verbluft. Het schip trilt, geeft een geluid als knisperende zijde, de wind knettert in de zeilen, strijkt fluitend langs de met zoutkristallen bestoven touwwerken door, meeuwen klagen als kinderen, eenzaamheid tussen water en wolken. Dat alles is voor de keizer nieuw en interessant. Geen voorval aan boord, behalve dan een vechtpartij, waaraan Bernard, de bediende van de opperhofmaarschalk schuldig is. Die laat hem in ketenen leggen. Engelse matrozen moeten spitsroeden lopen (1). Daarover spreekt de keizer tegen Cockburn zijn verontrusting uit.

Aantekening:

1. De bemanning neigde naar muiterij. Al in Plymouth weigerden ze het anker te lichten. Men was gedwongen twintig van de meest opstandigen van boord te laten halen. "Tijdens deze tocht sloegen de matrozen de midshipmen en scholden ze uit." Brief van een jonge officier van het 82^e Infanterieregiment, dat op de Northumberland was gestationeerd. Zijn naam is onbekend. (Cornhill Magazine, maart 1933)

135 De dames Bertrand en Montholon zijn niet meer zeeziek en laten zich vaker zien. Ze doffen zich op en zijn vaak jaloers op elkaar. Mme de Montholon koketteert met de admiraal en zelfs met de keizer, tegelijkertijd liefkoost zij haar man. Bertrands kinderen lopen op het dek de maats voor de voeten, ze zijn goede vrienden met elkaar geworden. Twee jongens zijn het, Napoleon en Henry en een meisje, Hortense, alle drie zeer levendig en eigenwijs. Bij hen voegt zich nog een vierjarig mulattenknaapje uit Amerika en als het hem lukt zijn moeder te ontkomen de kleine Tristan de Montholon. Als echte soldatenkinderen spelen ze oorlogje, klimmen en klauteren op de kanonnen en brengen het dek in rep en roer met hun geren en geschreeuw. Tom Pipes, de hond van de admiraal, een prachtige newfoundlander, is steeds van de partij. Napoleon kijkt vaak naar hen.

Op een dag, op het achterdek, spreekt Bertrand met zijn gebieder. De kleine Hortense loopt naar hen toe, trekt de keizer aan de hand en praat met grote drang op hem in. De vader zegt dat ze moet zwijgen. Het helpt niet. De keizer kust het kind en luistert naar haar kinderlijke verhaal.

Als de keizer zich aan dek verveelt, stelt hij aan officieren of bemanningsleden vragen over de veldslagen, waaraan zij hebben deelgenomen en verbaast ze met zijn zeemanskennis. Als tolk dient een midshipsman of O'Meara, soms ook een matroos uit Jersey of een Italiaan van de Ionische eilanden of van Malta.

Op een dag onderhoudt hij zich met de eerste sloopsonderofficier, een man, die zonder hoop op epauletten, toch voor de leiding op het schip verantwoordelijk is. De vrijmoedige open zeeman bevalt de keizer zeer. Bij het weggaan zegt Napoleon:

- ¹³⁶ “Komt u morgen aan het avondeten.” De goede man is hevig geschrokken. Eerst gelooft hij aan een vergissing, maar men legt hem uit dat Napoleon goede diensten beloont, zonder op een rang te letten. “Maar”, zegt de onderofficier, “de admiraal en de kapitein zullen het toch niet toestaan, dat ik met u aan tafel zit.” “Inderdaad”, zegt de keizer, “als het hun niet bevalt, kunnen we niets doen. Dan moet u maar met mij in mijn hut eten.” Even later loopt Sir George Cockburn op de keizer af, die hem dit alles vertelt. De admiraal ergert zich misschien, beheerst zich echter en stelt dat “wie dan ook door de generaal wordt uitgenodigd, daardoor van de geldende voorschriften ontheven is.” Hij laat de sloopsonderofficier roepen en zegt tegen hem dat hij morgen bij het diner welkom is. Inderdaad wordt deze op het beste onthaald. En vanaf deze dag stijgt het aanzien van de keizer bij de matrozen van de Northumberland en bij de soldaten van het 53^e infanterieregiment tot de grootste hoogte. Cockburn maakt zich hierover zorgen. Om het contact tussen Napoleon en de manschappen af te remmen en wie weet een opstand ten gunste van zijn doorluchtige passagier de kop in te drukken, plaatst hij een schildwacht voor Napoleons deur. Opdat hij bij tijdens zijn wandelingen en zijn bespiegelingen geen last zal hebben van het manoeuvreren hebben ze (de manschappen) onder elkaar een soort sloopspolitie ingesteld.

- ¹³⁷ Met glanzende ogen kijken ze hem na als hij langskomt. Ook tegenover de keizerlijke begeleiders zijn ze zeer voorkomend. De kleine Bertrands spelen met de jongsten onder hen. Cockburn en Ross zijn met deze ontwikkelingen absoluut niet blij, maar ze wagen het niet in te grijpen. Het groeit hen boven het hoofd. Zelfs hun eigen gevoelens tegenover Napoleon veranderen. Cockburn verraadt dat onwillekeurig in zijn dagboek. De waardige en geduldige houding van de keizer in zijn ongeluk, het inpalmende van zijn omgangsmanieren, de klank van zijn stem – dat alles heeft heel langzaam de vooroordelen weggedrukt, de haat overwonnen. Men geeft zich over aan zijn genie, beklagt zijn lot, voelt met hem mee, deze held, van wie zoveel eenvoudige menselijke toverkracht uitgaat. Spoedig zal de admiraal tegen Gourgaud zeggen: “Generaal Bonaparte heeft er goed aan gedaan zich aan ons over te geven. Wie weet, haalt een Engels eskader hem ooit van Sint-Helena naar Frankrijk terug.” Nee, Cockburn is niet meer de gedreven gevangenisbewaarder van de eerste dagen, die, nadat hij Napoleon gegroet had, snel zijn hoed weer op het hoofd drukt, “opdat deze zich met betrekking tot zijn belangrijkheid niet zoveel

inbeelde.” Als hij samen met de keizer de avondwandeling op het dek maakt en diens sierlijke schoenen op de natte planken uitglijden, reikt hij hem de arm en straalt over zijn hele gezicht als Napoleon als een vriend tot hem spreekt. Elke nacht schrijft hij op wat zijn gevangene heeft gezegd. Zijn zwager, kapitein Ross, doet misschien nog wel meer moeite om de reis van de keizer te veraangename. Sir George Bingham en de officieren van het 53^e tonen zich eveneens bij elke gelegenheid eerbiedig en voorkomend (1).

Aantekening:

1. De omslag in de stemming was inderdaad algemeen. Hoewel Napoleon in Plymouth en Torbay voorwerp van sympathie was geweest, was de algemeen Engelse opvatting hem toch vijandig gezind. Men zag hem als een soort menseneter of duivel. Tijdens de eerste dagen was dit aan boord van de Northumberland van scheepsjongen tot admiraal de gangbare opvatting. De kleine scheepsbibliotheek bevatte ettelijke schotschriften en pamfletten tegen Napoleon. Nog voor de aankomst op Madeira waren deze verdwenen.

¹³⁸ Op 23 augustus komt Madeira in zicht. Hete wind waait vanaf het Afrikaanse continent en bedekt alles met zandstof. De hitte is drukkend. Het Engelse eskader draait bij voor Funchal. Tijdens het diner schijnt de keizer vol gedachten te zijn. Daarginds het land, zo dichtbij, hij mag het niet betreden, dat laat hem drukkender de boeien van het gevangen zijn ondervinden. Na het eten staat hij aan dek en bekijkt het bergachtige eiland, de huisjes onder de palmen, “als bloemtoppen op trappen”.

De nacht is stormachtig. De schepen worden bijna op de kust gedreven, een fregat en een brik van het eskader drijven af. De Northumberland laveert heen en weer. Twee mastbomen breken af. 's Morgens is de storm nog niet geluwd, de Engelse consul in Funchal, Wilch, komt met veel moeite aan boord.

Tijdens een wat rustiger periode laadt het schip runderen, schapen, gevogelte, groenten en fruit, drinkwater en Malvasierwijn (1) in. Napoleon komt tegen zijn gewoonte in vroeg aan dek. Hij volgt geïnteresseerd het overladen van de goederen.

Aantekening:

1. “Deze wijn was uitstekend”, schrijft Mme de Montholon, “omdat we hem niet elke dag kregen, waren we van mening dat de admiraal ons er alleen van gaf, wanneer e zeer vriendelijk waren geweest.” Men was ook voorzichtig met drinkwater, omdat dat op de Northumberland slecht was.

¹³⁹ Rondom de middag vaart het met moeite weer verenigde eskader naar Sint-Helena af. Nog een bloedhete dag, daarna een koelere wind. Napoleon, die bedrukt en treurig scheen en nauwelijks gegeten had, voelt zich nu beter. De Northumberland heeft alle zeilen bijgezet. Hoe verder men naar het zuiden gaat, hoe vroeger de nacht aanbreekt. Daarom worden de avondgesprekken op het dek korter. Omdat de keizer nieuwsgierig schijnt te zijn de Canarische Eilanden van dichtbij te bekijken, laat de admiraal de vloot midden door de archipel tussen Gomera en Palma varen. Maar er ligt een dichte mist over de zee. Geen enkele passagier kan de top van Teneriffe ontdekken, die bij helder weer op zestig Franse mijlen zichtbaar is (1) (mijl = lieuse, RKV).

Een mesties uit Guadaloupe, die wegens een vergrijp tegen de dienstorde, tot de zweep veroordeeld is, springt in de nacht van 31 augustus overboord. Men zoekt hem tevergeefs bij het licht van fakkels. De gehele bemanning raakt opgewonden. In deze stemming houdt een jonge midshipman Las Cases aan, die net de hut van de keizer binnen gaat. “Ach meneer, laat u hem niet schrikken! Zegt u hem dat er niets aan de hand is, alleen maar een man overboord.”

Het schip passeert tussen troepen vliegende vissen de noorderkeerkring. De zee gaat hoog. Weer voelt Napoleon zich niet lekker. Hij komt desondanks aan het

diner, trekt zich na een partijtje whist spoedig terug. 21-en wordt hier niet meer gespeeld, de inzetten zijn te hoog.

Men heeft bij de Kaapverdische Eilanden willen aanleggen om water in te nemen. Maar omdat de wind krachtig blijft, besluit Cockburn die te benutten om snel vooruit te komen.

Aantekening:

1. Cockburn: "Overigens komt dat zelden voor. Maar op 80 zeemijlen, dus 130 km, ziet men hem zeer duidelijk in de hemel zweven"

¹⁴⁰ Uit angst Franse schepen tegen te komen, die een ontsnapping van zijn gevangene begunstigen zouden – een angst, die de Engelsen reeds op de Bellorophon beheerste en die hen tot menig verkeerde maatregel bewogen had en het ook verder nog doen zal – vanwege zulke zorgen vermijdt hij de normale westelijke route, waarop hij in de buurt van de Braziliaanse kust regelmatige en gunstige wind had gehad. Hij vaart langs het Afrikaanse continent en geraakt in de Golf van Guinea. De Fransen gaan zich vervelen. Zelfs de meest geduldigen zoals Bertrand worden humeurig. Napoleon probeert verstrooiing te zoeken door bij Las Cases Engels te leren. Twee, drie dagen houdt hij vol, dan stopt hij ermee. Las Cases is daar niet boos over. Veel liever brengt hij de keizer tot praten en hij houdt een dagboek bij over deze gesprekken van Napoleon, waarin deze blij is een toehoorder te vinden, die weinig over De Revolutie weet en waarin de geschiedenis van het oude regime voor de vroegere emigrant wordt samengevat. In ademloze ijver buigt Las Cases zich over zijn aantekeningen. Napoleon verlangt enige pagina's te zien is daarover niet ontevreden. Maar dit dagboek, meent hij, is niet nauwkeurig genoeg. Las Cases wordt rood van geluk en biedt aan mee te schrijven als de keizer over zijn Italiaanse veldtochten verhaalt. Eerst aarzelt de keizer, dan stemt hij toe. Op 9 september laat hij Las Cases roepen, hij heeft de handen op de rug, wandelt in zijn hut op en neer en begint zijn eerste dictaat over het beleg van Toulon.

Spoedig breekt er een onweer los. De oceaan schuimt wit. De wind huult in het tuigage. Immens hoge golven vallen het schip aan, sommige spoelen zelfs over het dek. Het regent pijpenstelen, warm en dampig is het als in een waskelder.

¹⁴¹ De keizer blijft vaak in zijn hut in bed. Het nietsdoen drukt hem te neer. Als hij op zijn voorbijgeleven terug kijkt, vindt hij alleen maar een herinnering aan een soortgelijke tijd. Dat was toen hij op de Orient op weg was naar Egypte. Vaak vergelijkt hij in gedachten deze beide zeereizen. Op de Orient had de jonge generaal tot zijn genoegen het instituut van Egypte om zich heen verzameld. Op het schip dat hem naar zijn gevangenis brengt, rest hem slechts zijn herinneringen te dicteren. Maar hij kan niet steeds maar dicteren, ook niet steeds maar met Gourgaud zinloze rekenproblemen oplossen (1). Hij legt de pen neer en duikt in het verleden, haalt schitterende brokstukken naar boven. Hij spreekt over zijn strijdgenoten, klaagt dat Lannes er niet meer is, steekt Desaix omhoog, "de beste generaal, die hij gekend heeft." "Clauzel", zegt hij, "en Gerard beloofden veel, Bernadotte was geen denker, hij is een echte Gasconjer, hij blijft niet waar hij is (hij is nu koning van Zweden, RKV). Zijn vertrek zal niet lang op zich laten wachten."

Zo vlak bij Afrika lijkt de herinnering aan de Egyptische veldtocht hem te achtervolgen. Tegenover de admiraal verdedigt hij zich tegen het verwijt de pestlijders in Jaffa vergiftigd te hebben. In plaats van de stad te ontruimen, vertelt hij, had hij de artsen gevraagd of het niet raadzamer zou zijn de dood van de

hopeloze zieken door opium te bespoedigen, in plaats van ze uit te leveren aan de beulen van Djezza Pascha. Desgenettes wees dit af. Hij smeekte de generaal de nog twee dagen te houden. Bonaparte gaf toe. Toen Jaffa ontruimd werd, waren alle pestlijders gestorven.

Aantekening:

1. "We trokken vierkantswortels en derdemachtwortels en losten 2^e en 3^e graadsvergelijkingen op." (Gourgaud).

- ¹⁴² Van de hak op de tak springend praat hij over Tilsit, vertelt hij over koningin Louise, zijn mooie vijandin, over de geweigerde roos en over de weigering Maagdenburg over te geven, over het galante onderonsje met de koningin, dat hij voor Alexander organiseerde, terwijl hij de koning van Pruisen door aankondiging van zijn officieel bezoek een gehele dag op afstand hield. En dan, alsof hij uitgeput is door al die uitstapjes naar het verleden, zoekt hij niet meer het gezelschap van de Fransen, trekt zich terug, ligt met open ogen op zijn smalle veldbed.

Hitte, regenbuien, winden, die waaien alsof ze de zeilen willen openrijten, en weer windstille, waarbij het wasgoed als slappe lappen neerhangt. De zon rijst op uit het water, gaat langs de heldere hemel. Zo heet is het dat men de voeten aan de dekplanken brandt. Dan zakt de zon weer rond onder. Daar is Amerika, daar had Napoleon als hij tijdig had besloten, nu een vrij man kunnen zijn. Hoog boven in de mast klinkt een stem, het kan van een matroos uit Ierland of Malta zijn, die daar dertig meter hoog het touwwerk onderhoudt en een liedje uit zijn vaderland zingt. De scheepslantaarns worden aangestoken. De bel luidt voor het diner. Iedereen komt bijeen in de salon. De dames vergelijken hun toiletten. De admiraal buigt voor zijn gevangene.

Een heldere nacht. De Northumberland ploegt door een fosforescerende zee. Sterren stijgen en dalen met de beweging van het schip. Napoleon, stevig leunend tegen zijn kanon, kijkt omhoog en herkent ze niet meer. 's Nachts verschijnen er nieuwe sterrenbeelden. En die vertrouwde lichtjes, waaraan hij als kleine jongen reeds gewend was, verlaten het firmament. De Grote en de Kleine Beer, de Luit, de Zwaan, Cassiopeia, al de sterren, die zijn roem hebben beschenen, de sterren van Frankrijk en Europa, waar zijn ze gebleven? Zal hij ze ooit weerzien? Nu kijkt hij naar de blauwe gloed van het Zuiderkruis. Misschien houdt hij meer van bewolkte avonden, waarop geen sterren te zien zijn.

*

- ¹⁴³ Mme Bertrand, die steeds ziek in haar hut ligt, neemt per ongeluk een verkeerd medicijn, nl. een loodoplossing. Een tijd lang gaat het haar erg slecht, men aderlaat haar twee keer. Napoleon zegt tegen Gourgaud dat het ook goed zou zijn als ze zou sterven. Hij verafschuwt haar nog steeds. Misschien wordt hij ook wel tegen haar opgezet. Mme de Montholon weet zich wel aangenaam op te stellen. Zij is niet bedroefd, althans zij toont dat niet. Zij maakt zich op en speelt het klaar vooral bij kunstlicht de rest van haar schoonheid naar voren te brengen. Op 23 september, de datum van de even lange dag als nacht, passeert de Northumberland om 12 uur 's middags de 0-graden lengte en de 0-graden breedte. Een heel bijzonder toeval. Op deze middag nemen de Fransen deel aan de traditionele equatordoop. Twee matrozen, die Neptunus en Amphirite voorstellen, zitten op een ton aan de voet van de grote mast omgeven door muzikanten en jongens in ondergoed, die zich als wilden getatoeëerd en

beschilderd hebben. Twee Herculeessen, de een met een scheermes bewapend, de ander met een vat vol teer, scheren iedereen, die nog nooit de evenaar is gepasseerd. Daarna worden de ongelukkigen in een met water gevuld bad kopje onder geduwd. In ieder geval de scheepsjongen en de soldaten van het 53^e moeten hier aan geloven. Weglopers achtervolgt men over het gehele schip, vanuit de hoogte worden volle kuipen water op hen gegooid, zodat ze zich uitschudden als natte poedels. De officieren kopen zich vrij en worden maar een beetje nat gemaakt (1).

Aantekening:

1. Kapitein Ross kreeg een emmer vol water in zijn gezicht gegooid, hij vatte het sportief op.

144 Met uitzondering van de dames, die op een veilige afstand staan en zich kostelijk amuseren, worden ook de Fransen aan deze tradities onderworpen. De kinderen van de Bertrands en de Montholons offeren elk een goudstuk. Enkele matrozen roepen zelfs om generaal Buonaparte. Cockburn zegt hen lachend dat “hij de evenaar al is gepasseerd.” De keizer blijft in zijn hut. Aan Gourgaud, die hem de vertoning beschrijft, wil hij honderd napoleons voor de manschappen geven. De zuinige Bertrand vindt dat overdreven. Dat vindt Cockburn ook. Hij wil niet dat de keizer op het schip zo geliefd wordt en wil slechts een geschenk van vijf goudstukken toelaten, want zo zegt hij: “de hoogste officieren geven niet meer dan een guinee.” Napoleon voelt zich kennelijk beledigd en geeft helemaal niets. Zijn werk met Las Cases schiet op. Om elf uur 's ochtends laat hij hem roepen. Las Cases leest voor wat hij de vorige dag heeft opgeschreven. De keizer verbetert dat en dicteert dan verder totdat het tijd is zich voor het diner te kleden. Las Cases zit niet gemakkelijk; hij kan het dictaat met moeite bijhouden, hij schrijft vliegensvlug, zijn handen worden stijf, doch hij voelt deze ellende niet. Als Napoleon naar het toilet moet, loopt hij snel naar zijn hut en probeert met hulp van zijn zoon de haastig neergeschreven notities in zinnen te veranderen. De keizer vindt steeds meer voldoening aan deze bezigheid. Hij ontvangt zijn geschiedenis-schrijver hoogst vergenoegd en plaagt hem een beetje: “Daar hebben we dan de geleerde Las Cases (1), de beroemde geschiedenis-schrijver, de Sully van Sint-Helena!”

Aantekening:

1. “Le sage Las Cases”, woordspeling op de atlas, die Las Cases onder de naam Le Sage gepubliceerd had.

145 Hij doorziet zeer goed hoeveel het voor deze literator betekent de geschiedenis van zijn leven op te tekenen: “Niemand zal zich met onze grootse daden bezig kunnen houden en over mijn persoon kunnen schrijven zonder zich niet op u te moeten beroepen.” De kleine kamerheer likt zich de lippen af. Uit de mond van de keizer stromen voortdurend woorden. “Noch de keuze der woorden noch tijd en plaats van de gebeurtenissen, niets houdt hem tegen, hij praat vanuit een hogere orde.” En de bladzijden stapelen zich op totdat Napoleon zijn heen en weer lopen in zijn houten gevangenis (zijn hut, RKV) stopt en zegt “tot morgen.” Cockburn heeft aan de kusten van Afrika niet de winden gevonden, die hij zocht. Op de hoogte van Kongo komt de Northumberland in een windstilte. Eindeloos en onbeweeglijk is de wateroppervlakte, waardoor het nauwelijks lukt het schip bij een ochtend- en avondbriesje een beetje voort te krijgen. Het draait om zijn as. Als men flessen overboord werpt, blijven ze lange tijd naast het schip drijven. Twintig verloren dagen. De enige afleiding: een vis, die uit het water springt – dolfijnen, die voor de boeg spelen – af en toe een van die enorme zeevogels met

uitgespreide vleugels; zo weinig maken ze een vleugelslag dat het lijkt of de lucht hen draagt.

De troepen aan boord en ook de bemanning morren tegen de admiraal. De Fransen klagen. Alleen Napoleon blijft gelaten. Maar hij heeft wel begrip voor de verveling. Om Gourgaud, die vanwege zijn grote lichaam lijdt, wat afleiding te bezorgen, dicteert hij hem ook. De anderen, Bertrand en Montholon, vinden dat lastig werk, waarvoor ze weglopen. (1).

Aantekening:

1. 'Wij vermeden dat werk zoveel mogelijk', vertelt Montholon naïef. "Wij waren volledig met onze gezinnen bezig, vrouwen en kinderen hebben op een zeereis zoveel zorg en aandacht nodig."

¹⁴⁶ Cockburn stuurt de Peruviaan naar de kust van Kongo om fruit en vogels te halen. De wachttijd benutten de manschappen met de jacht op haaien, waarvan het aan de oppervlakte wemelt. Er worden er verscheidene gevangen. Napoleon, door Marchand ingelicht, komt aan dek en ziet hoe men er een vangt. De reusachtige roofvis slaat zo krachtig om zich heen, dat hij enkele matrozen omver gooit. De keizer, die dichterbij is gekomen, had bijna een verschrikkelijke slag tegen de benen gekregen, hij moet naar zijn hut en de met bloed bespatte kousen verwisselen.

De matrozen hakken het dier in stukken, het moet hun alledaagse kostje aanvullen. Ook Napoleon wil tijdens zijn diner daarvan proeven, maar hij schuift zijn bord echter weg. Hij vindt het vlees ongenietbaar.

Plotseling is er weer wind, die de vloot weer de goede kant opblaast. De masten kraken, de zeilen bollen in de passaat op. Weer schuiven langs de sloop de kobaltblauwe golven. Nu gaat het rechtstreeks op Sint-Helena af. De Fransen zijn nog steeds ongeduldig en bestoken de admiraal en Ross met vragen over de vermoedelijke dag van aankomst. Ook Napoleon verwacht elk moment dat de uitkijk in de hoogste mastkorf 'Land in zicht' roept. Zijn gezondheid is goed, maar het gebrek aan beweging heeft hem zwaarder gemaakt (1).

De 9^e, 10^e, 11^e, 12^e en 13^e oktober verlopen in ondraaglijke spanning. Eindelijk, op zaterdag de 14^e als er wordt gedineerd, schreeuwt de uitkijk 'Land'. Meteen rent iedereen het dek op.

Aantekening:

1. 'Cockburn beschrijft in zijn niet altijd even tactvol verslag over de gezondheid van keizer: "Hij toonde met betrekking tot de winden en het weer minder ongeduld en maakte helemaal minder problemen dan zijn begeleiders."

¹⁴⁷ De keizer gaat naar de voorkant van het schip. Nauwelijks zichtbaar tekent zich tegen de horizon een grauwe massa als een sokkel af. In het midden een top. "Diana's Peak", zegt Cockburn. Maar spoedig wordt het donker. Om negen draait de Northumberland voor de nacht bij.

De volgende morgen kleedt Napoleon zich vroeg aan. Als hij in het gangboord komt, ligt het eiland voor hem. Een monsterlijke uit zee opgestegen muur, steil aflopende rotsen van driehonderd tot zeshonderd meter hoogte in ononderbroken rijen naast elkaar opgebouwd.

Ze bestaan uit bruine lava, die hier en daar met rode strepen doortrokken zijn. Geen bomen, geen planten. Als kleine witte raketten klotsen de golven tegen de hoge verschrikkelijke muur, waarboven een wolkendek hangt, dat ook vast lijkt te zitten aan die top. Geen zandstrand, geen voetbreed stukje oever. Deze gigantische vulkanische slakkenberg lijkt de meest onneembare aller vestigingen.

Als het schip naderbij komt, wordt er een inham zichtbaar met daarin huisjes met rode daken aan een kleine kade, een vierkante kerktoren, een soort kasteel, meerdere palmboomtoppen. Deze menselijke nederzetting is ingeklemd tussen zwarte basaltbergen, waarop op verschillende hoogtes kanonnen zijn opgesteld. De achtergrond schijnt donker en verbrokkeld.

De keizer laat zijn verrekijker zakken. De Fransen naast hem zijn stom van ontzetting. Is dat het gelukkige eiland dat men hen gisteren nog voorhield? Het zou de ingang van de hel kunnen zijn. Napoleon gaat zwijgend naar zijn hut terug. Hij laat Las Cases roepen en werkt met hem zoals gewoonlijk. Pas later als het schip de baai binnenvaart en op het punt staat voor anker te gaan, zegt hij tegen Gourgaud: "Dat is geen prettig verblijf, ik had beter in Egypte kunnen blijven."

- ¹⁴⁸ Het is middag. De admiraal en Sir George Bingham gaan aan land. De admiraal komt spoedig terug, vergezeld door kolonel Wilks (1), de gouverneur van de 'zeer eerbiedwaardige en machtige Oostindische Compagnie' op Sint-Helena en die hij in de salon aan de keizer voorstelt. Napoleon ontvangt hem vol majesteit. Met een beleefdheid, die de Fransen bevalt, beantwoordt Wilks, een aardige man met een fijngesneden gezicht, waarom heen grijze haren gekroond, de vragen van de keizer over het eiland, over haar klimaat en over de verschillende soorten mensen, die haar bevolken. Om de moed van de gevangenen erin te houden roemt de admiraal bij het diner de voordelen van Jamestown, de kleine hoofdstad en haar omgeving. Hij geeft Gourgaud echter nog geen toestemming daar aan land te gaan. Hij wil eerst regelen waar zijn gevangenen worden ondergebracht (2). De volgende morgen rijdt hij vroeg weg, doorkruist in gezelschap van Wilks het eiland en keert pas 's avonds aan boord terug. Hij heeft, zo vertelt hij, op de hoogvlakte van Longwood op een mooi plekje een vriendelijke behuizing gevonden, die men nog aangenamer zal maken. Tot dan zullen de Fransen in het stadje wonen. Napoleon vraagt om details. De admiraal geeft we welwillend. Maar een onbestemde angst drukt de stemming. De avond is troosteloos, evenals de volgende, traag verstrijkende dag, die de Fransen nog op het schip doorbrengen, terwijl de soldaten en de lading langzamerhand van boord gaan.

Aantekening:

1. Hij zou spoedig uit zijn ambt gezet worden, omdat het eiland onder direct bestuur van de Kroon overging. Als koninklijk gouverneur verscheen toen Sir Hudson Lowe. Kolonel Mark Wilks, geboren in 1760, had zich in India onderscheiden. Hij was een fijngebouwde man en werkte aan een geschiedenis over Zuid-India.
2. Hij wacht ook tot de ontschepping van alle troepen klaar is, opdat alle maatregelen met betrekking tot de bewaking van Napoleon en zijn gevolg getroffen kunnen worden.

- ¹⁴⁹ Het schip trekt met het oog op de verschrikkelijke rotsen steunend aan haar anker. Alleen Bertrand begeeft zich aan land om de woning, die de keizer betrekken zal, te gaan bekijken. Gourgaud wordt boos, omdat zijn bediende niet van boord mag gaan. Hij beklagt zich bij de keizer, die schouderophalend zegt: "Ook bij deze streek, die de admiraal jullie levert, kun je zien hoe waar het is, wat ik over de Engelsen gezegd heb. Ze kennen geen grootmoedigheid, 'Sono mercanti', zoals Paoloi heeft gezegd."
- Nog een laatste diner op de Northumberland, dan stapt Napoleon met Cockburn en Bertrand in een bark. Las Cases, Montholon en de dames volgen in een sloep (1). Op de oever schemeren enige lichtpuntjes. De hemel is donker, het regent niet. Er is behalve het kletteren van de riemen in het stille water niets te horen.(2)

Aantekening:

1. Gourgaud: "Napoleon ging op 17 oktober aan land en niet op de 16^e, zoals Las Cases en Ali schrijven. De zeereis had 71 dagen geduurd."
2. Octave Aubry: De toegang tot het archief van het kasteel van Jamestown verkreeg ik van Sir Spencer Davis, de huidige gouverneur (1935, RKV) van Sint-Helena. In het 'Record Book from 1815' vond ik het volgende bericht:
"17 oktober. Op zondag de 15^e liep vanuit Engeland komende S.M.Northumberland onder de vlag van hoofdadmiraal Sir George Cockburn binnen. Het had Generaal Buonaparte en zekere individuen als staatsgevangenen aan boord." (niet gepubliceerd).